

Van de Werkgroep.

De nieuwe “Vier Heerlijkheden” met de akte van de verpachting van het Brakelse veer in 1815 en iets over spelletjes van vroeger.

In januari is de werkgroep in de Wilhelminahof geweest met de fotoboeken van Brakel. Veel bewoners en ook niet-bewoners van de Wilhelminahof hebben de fotoboeken ingezien en oude herinneringen zijn weer opgehaald.

Op 16 mei waren we met de fotoboeken van Zuilichem te gast bij de School met de Bijbel, waar die dag een reünie was naar aanleiding van het 100jarig bestaan van de school. De meeste scholen halen die leeftijd niet en zijn om een of andere reden al eerder verdwenen, maar die in Zuilichem bleef bestaan.

Bijbel op 16 mei.

Sinds een jaar worden de foto's met een digitale camera overgenomen of gescand, opgeslagen op de computer en daarna afgedrukt. In het verleden werden de foto's die we kregen met een normale fotocamera overgenomen op negatief en in een soort kaartenbak bewaard.

Het terugzoeken en het bijbestellen van die foto's gaat nu dus een stuk gemakkelijker en er is geen last van verouderingen van de negatieven.

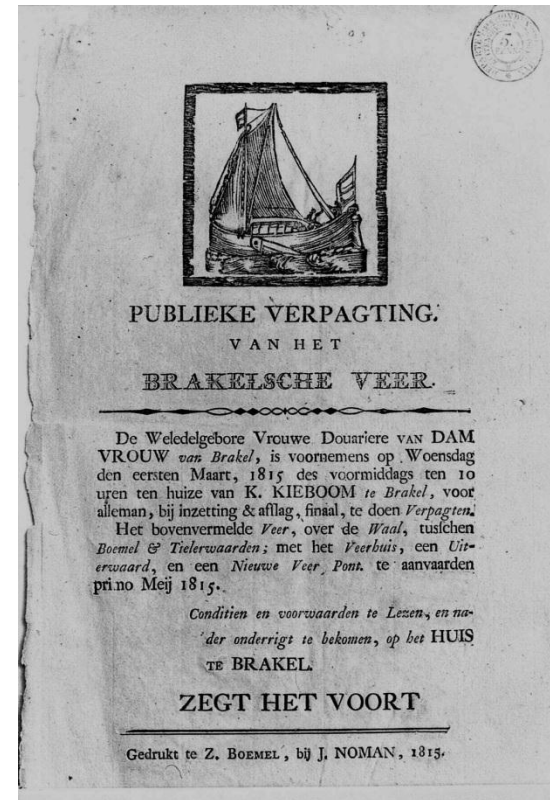
Dit alles dank zij onze donateurs waar we toch afhankelijk van zijn!

De verpachting van het Brakelse veer op 1 maart 1815

Zoals uit bovenstaande aankondiging blijkt werd op woensdag 1 maart van het jaar 1815 in de herberg van Klaas Kieboom te Brakel t.o.v. notaris Hendrik van Dieden te Ammerzoden voor een tijdperk van zes jaren, eindigende op den laatste april 1821, verpacht het pontveer over de rivier de Waal te Brakel.

De hierbij opgemaakte akte bevat vermeldenwaardige gegevens betreffende het Brakelse veer uit de beginjaren van de negentiende eeuw.

Zo blijkt o.m dat in 1815 een nieuwe veerpont in gebruik werd genomen, dit jaar anno 2009 ook weer een actueel onderwerp omdat ook thans weer een

nieuwe veerpont in aanbouw is. Maar de pont uit 1815 moest nog deels door wind en mankracht naar de overkant gevaren worden en een retourtje Herwijnen nam heel wat meer tijd in beslag dan heden het geval is. Ook de voertuigen die werden overgezet wijkten nogal sterk af met wat heden het veer passeert, in de tarievenlijst uit 1815 missen we dan ook de auto's en de fietsen.

Aankondiging verpachting Brakelse veer in 1815.

Onderstaand de letterlijk overgenomen tekst uit de verpachtingsakte met behoud van de oorspronkelijke spelling en schrijfwijze zoals de notarislerk deze toen heeft opgeschreven.

De betekenis van enkele minder gebruikelijke woorden heb ik tussen haakjes geplaatst zodat dit de lezing van de akte ten goede komt:

“Op heden den eersten maart achttienhondert vijftien voor ons Hendrik van Dieden openbaar notaris residerende te Ammerzoden kanton Bommel district Tiel, Provincie Gelderland in tegenwoordigheid der nagenoemde getuijgen compareerde de Weledel Geboren Heer Wilhelmus van Dam Heer tot Brakel, woonagtig te Brakel kanton bovengenoemt namens zijn moeder de Weledel Gebore Vrouwe Maria Aletta van Wageningen, douarière van den Weledel Gestrenge Heer Dirk Willem van Dam Heer van Brakel wonende te Rotterdam Provincie Holland welke Heer comparant van gezegde notaris verzogt heeft om op heden ten huize van Klaas Kieboom mede te Brakel woonagtig over te gaan tot de openbare verpachting van het Brakelse veer over de Waal tussen Boemel en Tielrewaarden met het veerhuis een uitterwaard en een nieuwe veerpont toebehorende aan de opgemelde Douarière van Dam, Vrouw van Brakel. Ten welken einde gezegde notaris zich met den Heer comparant en de getuijgen begeven heeft ten huijze bovengemeld en aldaar aan de tegenwoordig zijnde personen voorgelezen de navolgende conditien en voorwaarden van verpachting door den Heer verpagter opgegeven.

Articul een

Deze verpagting geschied om guldens van twee en twintig stuivers het stuk, te betalen elk vierendeel jaars de geregte een vierde van de jaarlijkse pagt Daar zullen bij prompte betaling kunnen volstaan met guldens van twintig stuivers het stuk

Articul twee

De verpagting geschied voor zes eerstkomende en agtereen volgende jaren ingaande op den eersten mej aanstaande en eindigende op den laatsen april achttien hondert een en twintig, van welke zes jaren de eerstkomende drie zullen zijn vast doch de laatstkomende drie jaren daarna ter keuze en optie van den Heer verpagter welke zich over het al of niet continueeren (vervolgen) drie maanden tevoren zal verklaaren en wordt het bij stilzwijgen deswegens daarvoor gehouden dat de pagt continueerd (vervolgt wordt) tot het einde der volle zes jaren toe.

Articul drie

Den pagter zal tot zijn gebruik hebben het veerhuijs staande op de waard en zal hij hetzelfde behoorlijk zindelijk in eigen persoon moeten bewoonen glas vloeren vorstdigt onderhouden en alzoo op het einde der huurjaren weder overleveren, het zal den pagter tevens vrijstaan om een spaij of moeshof te maken op de waard beneden het veerhuijs zoals aan hem zal worden aangewezen mits hij den tuijn tot heijnbaarhouding (omheining) zelve maken en leveren moet.

Articul vier

De pagter zal tot zijn gebruik hebben om te weijden den uitterwaard bij het veer gelegen beneden den veerdam groot ongeveer één en een halve mergen doch zal verplicht zijn een behoorlijke tuijn te leveren, maken en te onderhouden tot beschutting der poten (bomenstekken) staande om het nieuwe veerhuijs en op de plaats van het oude veerhuijs alsmede den tuijn of wangen naast het hek op den veerdam welk hek door den Heer verpagter gesteld en onderhouden zal worden, ook houd den Heer verpagter aan zig de vrijheid om de benodigde aarde voor dijken kaden kribben als anders uit deze waard te mogen halen.

Articul vijf

De pagter zal tot zijn gebruik hebben een nieuwe veerpont met zwaarden stuur en roeijriemen bomen mast zeijl fok doch dewelke tot geen ander gebruik als van het veer zal mogen dienen op een boete van vijf en twintig guldens en zal altijd gehouden zijn voor al hetzelfde behoorlijk zorg te dragen, de pont tweemaal 's-jaars moeten teeren van binnen en van buijten na den eisch edoch het eerste jaar zo dikwijls als den Heer verpagter zal ordineeren en voorts dezelve pont en al zijn toebehooren in goede order onderhouden en repareeren, mitsgaders calsatén (knutselen) op aanzeggen en op het einde der huurjaren in goeden staat weder overleveren, blijvende de noodwendige slijtage en vermindering voor rekening van den Heer verpagter Voorts zal dezelve pont altijd des nagts moeten liggen aan deze zijde van de stroom op een boete van vijf en twintig guldens telken reijse te verbeuren en ook bij dag zo veel mogelijk.

Articul zes

Den pagter zal verpligt zijn ten gebruijke van het veer in goede order te hebben en te onderhouden een aak of hengst (klein sterk vissersvaartuig) en twee booten waarvan de een des winters tot schietschouw (speciale roeiboot die over niet al te sterk buitenijs wordt gebruikt) zal kunnen dienen en voorts gehouden zijn twee bekwaame en volwassen schippersgezellen tot zijn hulp en adistentie op het veer te houden.

Articul zeven

Wanneer de stroom zodanig vast ligt zal men over het ijs gaan of rijden kan dan zal den pagter een goed en secuur pad over dezelve maken en de passagiers aanwijzen ; alsmede goede en vaste bruggen leggen van planken of horden met reijs en stroo wel voorzien.

Articul acht

Den pagter zal de passagiers met alle bescheijdenheid moeten behandelen zoo wel bij nagt als bij dag zonder dezelve te laten wagten en zal geen meerder veergeld mogen vorderen als bij het tarief is bepaald. hetwelk ten allen tijde in het veerhuijs moet voorhanden zijn ten gerieve der passagiers, blijvende den pagter in dit en alle andere gevallen voor zijne knegt of geemploijeerden aansprakelijk of verantwoordelijk.

Articul negen..

Het tarief waarna zal worden overgezet is als volgt:

<i>Een rijtuijg met zes paarden</i>	<i>dertig stuijvers</i>
<i>Een rijtuijg met vier paarden</i>	<i>twintig stuijvers</i>
<i>Een rijtuijg met twee paarden</i>	<i>tien stuijvers</i>
<i>Een rijtuijg met een paard</i>	<i>agt stuijvers</i>
<i>Een gezadelt paard</i>	<i>zes stuijvers</i>
<i>Een los paard</i>	<i>vijf stuijvers</i>
<i>Paarden van kooplieden bij het koppel overgaande voor ieder</i>	<i>vier stuijvers</i>
<i>Een os, koe of hokkeling</i>	<i>vier stuijvers</i>
<i>Een kalf, schaap of varken</i>	<i>twee stuijvers</i>
<i>Ieder persoon bij rijtuijgen beesten of goederen, den voerman uitgezondert</i>	<i>eene stuijver</i>
<i>Een voetganger alleen overgaande</i>	<i>twee stuijvers</i>
<i>Meer dan een, voor elk</i>	<i>eene stuijver</i>

Bij storm of harden wind als de koornmolens aan vier einden gezwigt (de zeilen opgerold zijn) en ook een uur na zonnenondergang of des nagts is het veerloon dubbeld. Bij ijsgang en ijs na omstandigheden en billijkheid en wanneer er een bekwaam pad over het ijs ligt half veerloon, ook zal het de passagiers vrijstaan hunne rijtuijgen en paarden of beesten met de pont te doen overbrengen en zal den pagter verpligt zijn de personen welke zulks verkiezen met de hengst (klein vissersvaartuig) of schuijt over te varen, doch zullen ook een of meer personen dit goedvindende zig met de pont kunnen doen overzetten mits tezamen betalende tien stuijvers boven de vragt hiervoren bepaald..

Articul tien

De Weledel gebore Vrouwe van Brakel en de Heeren van Brakel met dezelve kinderen, huisgenoten gevolg bedienden paarden rijtuijgen goederen als anders zullen ten allen tijde van alle veergeld vrij zijn. Ook zal den pagter gehouden zijn brieven couranten of boodschappen welke aan het veer mogten komen dadelijk op het Huijs te Brakel te brengen zonder daarvoor iets te vorderen.

Articul elf

Den pagter zal het veer nog ook het veerhuijs of de waard afzonderlijk aan iemand anders mogen verhuuren, verpagten overdoen of in gebruik geven zonder schriftelijk consent (verlof) van den Heere verpagter.

Articul twaalf

Hij zal uit geenerhande oorzaak voorzien of onvoorzien eenige korting kunnen maken of vorderen van de beloofde pagtpenningen doch zal ingeval den aannemer de part dezelve niet op den eersten mej geleverd heeft voor elken dag van den voormelden aannemer genieten vier guldens zoals in het bestek is vermeld.

Articul dertien

Den pagter zal gehouden zijn te stellen twee gegoede en sufficiente (genoegzame) borgen, geërft en gegoed ten genoegen van den Heer verpagter welke verstaan worden zig elk in solidum (kredietwaardig) en een voor het geheel te verbinden onder afstand van de beneficien (voorrechten) in regten aan borgen vergunt.

Articul veertien

Den Heer verpagter houd aan zig de uitlegging van alle articulen dezer conditie welke bij vervolg enigzints duijster of twijfelagtig mogten voorkomen met welke uitlegging den pagter zal moeten genoegen neemen.

En ingevolg den pagter mocht in gebreke blijven aan den inhoud dezer conditien te voldoen zal het den Heer verpagter vrijstaan hem van zijne pagt te ontzetten onverminderd deszelfs bevoegdheid om denzelven door middel van regten te constringeeren (dwingen).

Na gedane opbiedingen het voorschreeve veer niet ten genoegen hebbende mogen gelden is hetzelfde opgehouden.

Doch hierna zig als pagter van hetzelfde aangemeld hebbende den persoon van Johannes Boxman wonende te Gorinchem Provincie Holland, heeft denzelve het voorschreeve veer bij onderlinge overeenkomst ingevolge de voorgemelde conditien gepagt voor de somme van vijfhondert guldens, tevens onder deze nadere bepalinge expresse voorwaarden dat aangezien den pagter de gerequireerde (degene die een voorwaarde doet) borgstelling niet ten genoegen van de Vrouwe verpagteresse kan presteeren (nakomen) den pagter het beloop der voorschreeve pagtsom over het eerste jaar te verschijnen den eersten mej achtthienhondert zestien contant en ten volle zal betalen en verders over de volgende pagtjaren telken vierendeel jaars in avance (winst) terwijl ingeval hij hieraan mocht nalatig blijven het aan de Vrouwe verpagteresse volkomen en zonder eenig tegenzeggen van zijde van den pagter te doen gelden zal vrijstaan denzelve dadelijk te decontinueren (te ontslaan) en hem dadelijk het gepagte te doen ontruïjmen en aan welke conditien evenals de verdere hierboven vermelde den pagter zich in alle opzigten submitteerd (verbind) en onderwerpt.

En den pagter de voorlezing van al het vorenstaande gehoord te hebben heeft beloofd en zich verbonden om den inhoud dezes in allen deelen te voldoen en na te komen, hebbende den pagter verklaart het voorschreeve veer te accepteeren op de conditien en voorwaarden in dezen gemeld en voor de hierboven uitgedrukte jaarlijkse pachtsom, verklaarde voorts den comparant tot de uitvoering dezer tegenwoordige acte zijn domicilie te kiezen in zijn opgemelde woonplaats.

Gedaan en gepasseert te Brakel ten huize van Klaas Kieboom, herbergier, in tegenwoordigheid van de Heeren Hoffmann van Hove Burgemeester van Brakel aldaar woonachtig Hendrik Jilisse Vervoorn, landbouwer wonende te Brakel, beide getuijgen hiertoe expresselijk verzocht.

En heeft den Heer verpachter den pachter benevens de gemelde getuigen en de notaris na gedane voorlezing alhier getekend.

Jan Boxman

van Dam tot Brakel

Hoffmann van Hove

H.J. Vervoorn

H. van Dieden notaris

Geregistreert te Bommel den negende maart 1815”.

Bron: Streekarchief Bommelerwaard Zaltbommel

Not. Arch. notaris H van Dieden te Ammerzoden. Arch. 182/10 – akte 26.

Het veer bij Brakel 1856. Litho: J. H. Heyden. Steendruk: F. Böger.
(Gemeentemuseum Arnhem)

Zelfgemaakte spelletjes van vroeger.

Spelletjes zoals die vroeger werden gespeeld ziet men heden ten dage nog zelden.

In een vitrine op de eerste verdieping van de koetsierswoning zijn nog verschillende attributen te zien die men hierbij gebruikte.

Hieronder volgen enkele van die spelletjes.

Landje pik.

Een vijl of (zak)mes werd gebruikt om land in te pikken (veroveren). Men trok met het voorwerp een groot vierkant in de zachte klei op de straat of 'den hof'. In het midden werd een streep getrokken. Ieder stond op het eind van het vierkant. Om de beurt gooide men met kracht de vijl of mes in de grond. Waar het voorwerp bleef staan, trok men met het voorwerp vanaf het gaatje een vierkant. Als de vijl omviel ging je beurt voorbij.

Wie al het 'land' had veroverd had gewonnen.

Tollen

Een piktol, een stokje, een touwtje en maar slaan.

Knikkeren.

Op het erf werd een kuiltje gemaakt, er werd een streep getrokken en vanaf daar werd geknikkerd. Met de wijsvinger werd de knikker gerold. Had men het potje gewonnen dan had men 'buut'.

Kleiknikkers werden gemaakt van klei en in de zon of 's winters in de oven van het fornuis gedroogd.

Balletjes gemaakt van rode fietsbanden.

Van oude kranten worden proppen gemaakt. Daar omheen worden kris kras geknipte repen van een fietsenband gewikkeld. Net zolang tot men een mooi rond balletje had om te voetballen (vroeger had men rode banden, later zwarte).

Bellen blazen.

Een rietje uit een rietmat gebroken, wat zeepsop in een kommetje en blazen maar.

Kleppers.

De kleppers waren een favoriet spelletje voor meisjes. Men klemde de houten kleppers tussen wijs en ringvinger. Door je hand razend snel heen en weer te schudden kwamen de kleppers tegen elkaar aan. Ook zongen de meisje er een liedje bij.

Het volgende liedje werd er bij gezongen:

*“Hoor je wel m'n kleppers slaan.
Ik heb het pas geleerd.
Ik kreeg het bijna niet gedaan.
Als maar geprobeert.
Klepperdeklep, klep klep klep. 2x
Ik ben zo blij dat ik. 2x
Ik ben zo blij dat ik ze he he heb.
Klepperdeklep, klep klep klep.
Ik ben zo blij dat ik ze heb !”*

Proppenschieter.

De proppenschieter werd gemaakt van een dikke tak van de Vlier. Bij de smid werd een ijzeren pin gehaald. Met die pin werd het merg eruit gestoken. Aan die pin werd een houten handvat bevestigd. Uit de sloot werden de stengels met wortels van de kalmoes getrokken. De kleine sigaartjes van de kalmoes werden opgegeten, de wortels nam men mee. Er werden kleine puntjes van gesneden die precies in de proppenschieter paste. Met het ijzer met handvat werden de stukjes met kracht weggeschoten.

Muziekinstrumenten.

Fluitjes werden gemaakt van een wilgentak en ter versiering uitgesneden met een mesje. Van de schil, die afviel van het snijden van sierstokken, maakte men een toeter. Met een klein kammetje en een sigarettenvloeijs maakte men een soort mondharmonica. Het vloeijs vouwde men over het kammetje heen. Met de lippen op het vloeijs 'vibrerend' speelde men verschillende liedjes. (aanderaande verskes). Lang hield men dit niet vol, de lippen gingen trillen en jeuken. Maar.... het was wel leuk! En het kostte niets.

Centen als speelgoed.

Op de straat of 'den hof' werd een streep getrokken. Een stukje verderop werd een streep met een 'hokje' getrokken. Achter de streep stond gooide men op de beurt de drie centen. Wie de meeste centen in het 'hokje' gooide had gewonnen.

Pijpenstelen.

Pijpenstelen gebruikten de kinderen om een hinkelperk af te tekenen of om zeepbellen te blazen als de rietjes uit de sloot op waren. Het mooiste was natuurlijk als aan het stukje steel nog een pijpenkop zat.

Pinnekes trekken.

Drie ongelijke lucifers in je vuist klemmen. De bovenkanten zijn gelijk. Je moest of de kortste of de langste trekken.

“Spelen” met vuur:

Men gebruikte als brandglas de glazen bol van een plat zoeklicht. Als de zon scheen gingen ze 'branden'. Men haalde stukjes bakeliet van de sturen van een fiets (daar was men niet blij mee). Met het glas brandde men het bakeliet tot het smeulde en stonk. Rietpluimen (hier duilen genoemd) stak men in brand, als fakkels.

Touwtje springen.

Bij het touwtje springen werd nogal eens het volgende liedje gezongen:

*“In spin de bocht gaat in
Uit spuit de bocht gaat uit.”*

Andere spelletjes waren:

Hinkelen, met een platte steen, “slifferen” over het water, steltlopen, hoepelen (vaak een oud fietswiel).

Een onderstel van een oude kinderwagen gebruikte men als karretje. Soms met plankje of veilingkist erop.

Met een magneet (het inwendige van een oude fietsdynamo) werden spijkertjes “gekleefd”.

Men ging ook in een oude autoband zitten, de ander duwde je van een stoepje af. Ook het hinkelen was een veelgedane bezigheid.